PUTEREA INVIZIBILĂ A INFORMALULUI

Liliana POSȚAN,
doctor, conf.univ.,
Universitatea de Stat din Moldova,
metodistă principală,
Centrul Republican pentru Copii și Tineret „ARTICO”
ORCID ID: 0000-0002-3231-3496
E-mail: *cercetareim@gmail.com*

Rezumat. *Lucrarea abordează problema inconsistenței teoretice a fenomenelor informale în diverse domenii, în special in educație. Prezumăm că, miturile despre informalitate, care denaturează percepția asupra acestui fenomen, cresc puterea invizinilă a acțiunilor informale în economie, politică, educație, media, comunicare.*

Cuvinte-cheie: *informal, educație nonformală, putere invizibilă, recunoaștere.*

THE INVISIBLE POWER OF THE INFORMAL

Summary. *The paper addresses the issue of the theoretical inconsistency of informal phenomena in various fields, particularly in education. We assume that the myths about informality, which distort the perception of this phenomenon, increase the invisible power of informal actions in the economy, politics, education, media, and communication.*

Keywords: *informal, non-formal education, invisible power, recognition.*

Introducere

Fenomenele informale sunt prezente în toate domeniile vieții și se caracterizează prin flexibilitate, lipsa reglementărilor oficiale și influența normelor nescrise. În unele domenii sunt recunoscute ca forme ale activității, manifestări comportamentale, dar în altele rămân ascunse, funcționând ca mecanisme subtile care modelează interacțiunile sociale, economice și politice. Deși nu sunt codificate prin legi sau reglementări oficiale, fenomenele informale exercită o influență considerabilă asupra dinamicii sociale, facilitând sau obstrucționând procesele formale.

În sfera economică, rețelele informale de schimb și colaborare pot sprijini antreprenoriatul, dar și economia subterană, unde tranzacțiile se desfășoară în afara cadrului reglementat. În educație, învățarea informală completează sistemele formale prin experiențe practice și schimburi de cunoștințe în afara instituțiilor tradiționale. La nivel social și politic, relațiile informale stabilesc ierarhii invizibile, influențând luarea deciziilor prin mecanisme precum clientelismul, nepotismul sau solidaritatea de grup. În același timp, aceste rețele pot oferi sprijin și reziliență comunităților, asigurând coeziune și suport reciproc în absența unor structuri oficiale eficiente.

În contextul actual al Republicii Modova, printre primele manifestări ale informalității cu impact negativ la nivel de sistem sau la nivel național, a fost fenomenul muncii informale, al ocupării informale. În anul 2012, Centru analitic independent Expert-Grup făcea următoarea constatare: „Incidența înaltă a ocupării informale a caracterizat piața muncii din Republica Moldova pe tot parcursul perioadei de tranziție. Dar reducerea fenomenului ocupării informale a intrat pe agenda autorităților doar recent, când au fost calculate pierderile pentru veniturile bugetare generate de acest fenomen. Astfel, ocuparea informală, și mai cu seamă „munca la negru” și salariile „în plic”, au devenit subiecte discutate pe larg în Republica Moldova începând cu vara anului 2011, când a fost aprobat Planul de acțiuni privind minimizarea practicii de achitare a salariilor „în plic” și a „muncii la negru” [3].

Discuții

Informalitatea este prezentă în diverse domenii și are un impact semnificativ asupra economiei și societății. Pe lângă munca informală și salariile „în plic”, alte exemple de activități informale cu impact negativ dar și pozitiv includ:

Tabelul 1. *Efectele activităților informale*

Activități informale și efecte negative	- **Activități informale și efecte pozitive**
- **Comerțul stradal neautorizat** – Vânzarea de produse (fructe, legume, haine, accesorii etc.) pe trotuare, piețe improvizate sau din portbagajul mașinilor, fără înregistrare legală și fără achitarea impozitelor. - **Prestarea serviciilor fără înregistrare fiscală** – Multe persoane oferă servicii precum reparații auto, construcții, croitorie, frizerie sau lecții private fără a deține o formă juridică sau a plăti taxe.	- Economie informală de subzistență (Impact neutru sau pozitiv) **Micile piețe informale și trocurile** – În mediul rural, schimburile informale de produse (ex. legume, lactate, ouă) între gospodării ajută la asigurarea necesarului de trai, fără a implica bani sau taxe. - **Autoconsumul în agricultură** – Multe familii din mediul rural produc hrană pentru uz propriu, ceea ce reduce dependența de veniturile monetare și de economia formală. - Activități sociale și comunitare informale (Impact pozitiv) **Rețelele de ajutor reciproc** – Vecinii și rudele se ajută între ei în construcții, muncă agricolă sau îngrijirea copiilor și bătrânilor, reducând costurile pentru servicii plătite.

- **Transportul ilicit de pasageri (pirateria auto)** – Practicarea transportului de persoane în regim de taxi fără licență, ceea ce afectează operatorii legali și duce la pierderi pentru bugetul de stat.
- **Corupția și plățile informale în instituțiile publice** – „Taxele de protecție” sau mituirile pentru obținerea unui loc de muncă, a unui serviciu medical mai rapid sau a unor note mai bune în instituțiile de învățământ.
- **Producerea și vânzarea de alcool sau țigări de contrabandă** – Comerțul cu produse accizabile fără acte legale, deseori venind din regiuni cu regim fiscal diferit, cum ar fi Transnistria.
- **Arendarea locuințelor fără declararea veniturilor** – Mulți proprietari închiriază apartamente fără a înregistra oficial contractul și fără a plăti impozite.
- **Activitățile agricole informale** – Comercializarea produselor agricole în afara circuitului legal, fără facturi sau acte de proveniență.

- **Voluntariatul informal** – Chiar dacă nu este recunoscut oficial, multe persoane ajută gratuit în comunități (ex. curățenie în cartiere, organizarea de evenimente culturale sau sportive).
- Învățarea și schimbul informal de cunoștințe (Impact pozitiv)
- **Educația informală** – Multe persoane învață meserii sau abilități (reparații auto, croitorie, programare) prin mentorat sau practică directă, fără certificări oficiale.
- **Grupuri de sprijin online** – Forumurile și rețelele sociale sunt folosite pentru schimb de informații și soluții rapide, fără a fi parte dintr-un sistem educațional formal.
- Inovație și antreprenoriat informal (Impact pozitiv)
- **Start-up-uri fără înregistrare inițială** – Mulți tineri testează idei de afaceri (ex. cofetării artizanale, handmade, IT freelancing) în mediul informal înainte de a se înregistra oficial.
- **Hobby-uri monetizate** – Activitățile creative (ex. pictură, fotografie, sculptură) sunt uneori desfășurate fără statut legal, dar contribuie la dezvoltarea talentelor și economiei locale.
- Transport și mobilitate informală (Impact neutru sau pozitiv)
- **Autostopul** – Deși neoficial, partajarea transportului reduce costurile pentru călători și are beneficii ecologice.
- **Transportul informal în zone fără acoperire oficială** – În unele sate izolate, microbuzele operate informal sunt singura soluție de transport pentru localnici.

Informalitatea nu este întotdeauna o problemă, în multe cazuri, ea suplinește lipsurile sistemului formal și creează oportunități, iar, deseori, puterea informalului este invizibilă și ignorată.

Puterea invizibilă a informalului se manifestă prin capacitatea sa de a remodela regulile stabilite, de a facilita adaptarea la schimbare și de a crea alternative la structurile oficiale. Însă tocmai lipsa vizibilității și imposibilitatea unei măsurători exacte fac ca această influență să fie adesea subestimată sau neglijată în analizele formale ale societății. Acestea pot completa sau chiar înlocui structurile formale în anumite contexte. În abordarea noastră, punerea invizibilă a informalului se referă la capacitatea și sensibilitatea unei înțelegeri profunde și recunoaștere a rolului informalului și de minimalizare a tendinței de a ignora sau de a subestima impactul fenomenelor informale asupra societății, economiei, politicii sau asupra învățării, comunicării, informării.

Situațional, punerea invizibilă a informalului este acuzată în anumite procese electorale sau de influență politică (Ex.: alegerile prezidențiale în Republica Moldova, România, 2024). În politică, informalul se referă la procese, influențe și relații care nu sunt reglementate oficial, dar care joacă un rol major în luarea deciziilor și în dinamica puterii. De multe ori, rețelele informale pot fi la fel de influente ca structurile oficiale, în special, combinate cu fenomenele informale ale mass-media, social-media, jurnalismului informal. În politică, informalul se manifestă prin rețelele de influență și lobby, puterea liderilor informali, negogicieri și alianțe neoficiale, comunicare informală, corupție și clientelism.

În educație, fenomenele informale sunt recunoscute și legiferate ca:

- Formă a educației: „ Educația informală – formă experiențială de învățare, desfășurată în afara sistemului de învățământ formal, care reprezintă rezultatul unor activități zilnice legate de muncă, mediul familial, timpul liber și care nu este organizată sau structurată din punctul de vedere al obiectivelor, duratei ori sprijinului pentru învățare. De regulă, educația informală nu este certificată, dar poate fi evaluată pentru recunoașterea și validarea competențelor în vederea accelerării progresului educațional și/sau profesional” [1].
- Componentă a sistemului de educație: „Sistem de educaţie - ansamblul instituţiilor şi organizaţiilor (educaţionale, economice, politice, ştiinţifice, culturale, obşteşti), precum şi al comunităţilor (familie, popor, naţiune, grupuri profesionale, mass-media) care, în mod direct sau indirect, explicit sau implicit, realizează funcţii educaţionale, asigurând procesul de formare şi dezvoltare a personalităţii în cadrul educaţiei formale, nonformale şi informale” [Idem];

- Context de dobândire a calificării, specificat în procedurile de certificare și de recunoaștere a învățării pe parcursul vieții: „Certificare - proces de validare formală, în urma unei proceduri standard de evaluare, a rezultatelor învățării în contextul educaţiei formale, nonformale şi informale”, Cadrul național al calificărilor este un sistem integrat al calificărilor naționale în corespundere cu Cadrul european al calificărilor și cu necesitatea de calificări pe piața muncii, structurat ierarhic pe opt niveluri de calificare definite printr-un set de descriptori, care cuprinde toate tipurile de calificări, de diferite dimensiuni și scopuri, calificări complete sau parțiale, dobândite prin contexte formale, nonformale, informale și prin recunoașterea rezultatelor învățării anterioare din perspectiva învățării pe tot parcursul vieții” [Idem];
- Formă de realizare a învățării pe parcursul vieții, a învățării și educației adulților: „educația adulților – componentă a învățării pe tot parcursul vieții, care desemnează întregul ansamblu al proceselor educaționale organizate, indiferent de conținut, nivel și metodă, în context formal, nonformal sau informal, și se desfășoară după încheierea primei faze de educație, fără deosebire de nivelul la care a fost întreruptă formarea inițială, în vederea adaptării flexibile a individului la noile realități socioeconomice în permanentă schimbare și în scopul dezvoltării competențelor necesare pentru activitatea profesională și socială” [Idem]; „Învăţarea pe tot parcursul vieţii se realizează în contexte de educaţie formală, nonformală şi informală, Învăţarea pe tot parcursul vieţii în contextul educaţiei informale reprezintă rezultatul unor activităţi zilnice legate de muncă, mediul familial, timpul liber şi nu este organizată sau structurată din punct de vedere al obiectivelor, duratei ori sprijinului pentru învăţare”, Certificarea cunoştinţelor şi competenţelor dobândite în contexte de educaţie nonformală şi informală poate fi făcută de structuri abilitate în acest sens, în baza unui regulament aprobat de Ministerul Educației și Cercetării.” [Ibidem. Art. 123 (5), (8), (10)]. „Învăţarea pe tot parcursul vieţii în contextul educaţiei informale se realizează prin activităţi organizate în familie, la locul de muncă, în comunitate, în reţele sociale, prin activităţi de voluntariat, sportive, culturale etc. şi poate conduce la formarea de competenţe şi calificări” [Ibidem. Art. 124].

Astsfel, autoritățile din domeniul educaiei iau în considerare puterea educației informale, atunci când dezvoltă politici educaționale și adaptează reglementările pentru a include activități informale, asigurându-se că acestea sunt recunoscute și protejate.

Comparativ cu alte două forme ale educației – formală și informală, educația informală este cel mai puțin abordată din punct de vedere teoretic, fiind „adesea definită ca o categorie reziduală a învățării nonformale, care, la rândul său, este o categorie reziduală a învățării formale (Schugurensky, 2000, p. 2). Aceasta poate fi o abordare problematică, deoarece definirea unui concept prin ceea ce nu este nu contribuie la înțelegerea caracteristicilor sale (Bourke et al., 2018, p. 772). De asemenea, definirea învățării informale poate fi dificilă, deoarece unii autori folosesc termenii „informal” și „nonformal” în mod interschimbabil (Colley et al., 2003) [2].

Menționăm definițiile de referință ale educației informale, propuse de UNESCO (1991), de cercetătorii Ph. Coombs şi M. Ahmed (1974), Văideanu G. (1998), S. Cristea (2002). Definiția dată de Coombs și Ahmed oferă o primă abordare a educației informale, fiind una dintre cele mai des citate de cercetători și practicieni: „Educația informală este procesul de învățare pe tot parcursul vieții, prin care fiecare persoană dobândește și acumulează cunoștințe, abilități, atitudini și perspective din experiențele zilnice și din expunerea la mediul înconjurător... În general, [învățarea informală] nu este organizată și este adesea nesistematică; cu toate acestea, ea reprezintă cea mai mare parte a învățării totale de-a lungul vieții unei persoane – inclusiv în cazul unei persoane cu un nivel ridicat de școlarizare” (Coombs & Ahmed, 1974, p. 3).

Atitudinea precară față de informalitate și inconsistența teoretică au generat mituri, dar totodată, au crescut puterea invizibilă a informalului, prin subestimarea impactului său real asupra structurilor sociale, economice și educaționale. Această lipsă de recunoaștere a condus la perpetuarea unor idei eronate despre informalitate, considerată fie ca un domeniu lipsit de importanță, fie ca o amenințare la adresa ordinii formale.

Miturile despre informalitate nu doar că denaturează percepția asupra acestui fenomen, ci și întăresc discrepanțele dintre sfera formală și cea informală, alimentând o tensiune constantă între cele două:

- Informalitatea este sinonimă cu lipsa de organizare;
- Educația informală este inferioară educației formale;
- Economia informală este doar despre muncă ilegală;
- Informalitatea este un fenomen tranzitoriu;
- Relațiile informale sunt mai puțin relevante decât cele formale.

Concluzii

Fenomenele informale sunt o parte esențială a societății, având atât avantaje (flexibilitate, eficiență, adaptabilitate), cât și riscuri (lipsă de control, posibile abu-

zuri, dificultăți de recunoaștere). Ele coexistă cu structurile formale și influențează procesele sociale, economice și politice.

Punerea invizibilă a informalului poate fi abordată prin recunoașterea impactului său, integrarea acestuia în politicile publice și educarea societății despre importanța sa. Prin colaborare și transparență, se poate construi un mediu mai echitabil și mai incluziv, în care informalul este recunoscut ca o parte esențială a economiei și a vieții sociale.

Referințe bibliografice:

1. Codul Educației al Republicii Moldova. Art. 3. 2014. Disponibil pe: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=146666&lang=ro#
2. Johnson, M., and Majewska, D. (2022). Formal, non-formal, and informal learning: What are they, and how can we research them? Cambridge University Press & Assessment Research. Report. 36 p. p. 17. Disponibil pe: https://www.cambridgeassessment.org.uk/Images/665425-formal-non-formal-and-informal-learning-what-are-they-and-how-can-we-research-them-.pdf
3. https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/618-ocuparea-informal%C4%